

М.О. Саракуца,
к ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права
та правосуддя,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ІНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Забезпечення дотримання і захисту прав людини є невід'ємною частиною міждержавного співробітництва на сучасному етапі, незалежно від сфери його здійснення. При цьому найбільш тісна взаємодія, характерна для міжнародних організацій інтеграційного типу, здатна викликати до життя до певної міри відокремлену систему захисту прав людини. Підтвердженням тому служить ЄС, в якому принцип дотримання прав людини став основним в процесі функціонування його інститутів і органів.

Але тільки закріпити даний принцип у європейському законодавстві недостатньо. Для забезпечення його реалізації необхідна діюча система гарантій захисту прав людини. В науці європейського права існує декілька класифікацій гарантій, але на наш погляд найбільш доцільним є поділ гарантій забезпечення та реалізації прав людини на наднаціональному рівні на *законодавчі, судові та інституційні*.

Інституційні гарантії представлені розгалуженою системою органів Європейського Союзу. Спеціалісти з європейського права виокремлюють декілька основних класифікацій таких органів:

Функціональна, яка поділяє органи ЄС на такі, що спеціально створені для здійснення контролю за дотриманням прав людини (Агентство основних прав ЄС; Європейський Омбудсмен), і органи, які здійснюють цю функцію поряд з іншими функціями і завданнями (Європейська комісія; Суд Європейського Союзу).

Органи, що здійснюють контроль за дотриманням прав людини в залежності від суб'єкта порушення на інститути, а також органи, що здійснюють захист від актів і дій інститутів і органів Європейського Союзу та інститути, що здійснюють захист від актів і дій держав-членів ЄС [1, с. 54].

По колу осіб, які мають право на звернення до органу з метою захисту прав людини:

- Органи, які розглядають звернення індивідів: Європейська Комісія; Європейський Омбудсмен.
- Органи, які розглядають тільки звернення інститутів і органів ЄС: Агентство основних прав ЄС.
- Органи, які розглядають звернення тільки держав-членів: Рада Європейського Союзу [2, с. 337].

Головною спеціалізованою інституцією, що була заснована Договором про Європейський Союз, є посада Європейського Омбудсмена - незалежного посередника в конфліктах між виконавчими і законодавчими гілками влади в ЄС, людину, якій будь-який громадянин Європи може поскаржитися на структури ЄС. Це посадова особа, що призначається Європарламентом, уповноважена приймати скарги на незадовільну діяльність всіх інституцій та установ Союзу, за виключенням Суду ЄС та Суду загальної юрисдикції.

Омбудсмен проводить розслідування: на підставі скарги або за власною ініціативою здійснює відповідні запити. При цьому інституції ЄС зобов'язані надавати йому будь-яку інформацію і доступ до відповідних документів. Виявивши факти порушень, омбудсман сповіщає установу, про яку йдеться, і надсилає їй свої рекомендації. Установа-адресат має три місяці на те, щоб дати докладну відповідь; після чого омбудсман направляє остаточний звіт Європейському парламенту та відповідній установі. Акти омбудсмана мають рекомендаційний характер, але загальний рівень виконання цих рекомендацій є досить високим. Про результати своєї діяльності омбудсман щорічно звітує у парламенті.

Наступним органом є Агентство з основних прав ЄС (далі – “Агентство”). Це спеціалізований орган, чия діяльність цілком присвячена підвищенню рівня захисту прав людини в Євросоюзі. Його основне призначення полягає в наданні інститутам і органам Європейського Союзу, а також державам-членам підтримки при прийнятті рішень і при виборі напрямків діяльності з метою дотримання основних прав людини.

Агентство здійснює координаційну і інформативну функції і не уповноважено розглядати індивідуальні скарги або приймати обов'язкові рішення. Всі висновки, думки і повідомлення Агентство може приймати тільки за запитом Європейської Комісії чи інших інститутів. Дані обмеження виявилися точним повторенням, винесеним з практики роботи Європейського центру з питань расизму та ксенофобії, і були обумовлені небажанням держав-членів допустити втручання у внутрішні законодавчі процедури.

Незважаючи на це, воно відіграє велику роль у формуванні законодавчої бази, яка враховує принципи прав людини та ефективної системи захисту прав людини в рамках ЄС. Нова організація фактично стала результатом перетворення Центру по расизму і ксенофобії шляхом істотного розширення його завдань і, як наслідок, компетенцій.

Європейський контролер із захисту даних – це незалежний наглядовий орган Європейського Союзу. Він стежить за тим, щоб інститути та органи ЄС дотримувалися права громадян на захист їх персональних даних при обробці інформації. Відповідно до Регламенту (ЄС) № 45/2001 Європейської Ради повноваження Контролера поширюються на три основні області: спостереження, консультування та співробітництво. Діяльність Контролера здійснюється в площині інформаційних технологій, персональних даних і тієї потенційної загрози, яка створюється в разі неправомірних маніпуляцій з персональними даними з боку інститутів, органів і установ ЄС. Нормативною базою для співпраці Контролера з національними органами із захисту даних є ст. 29 Робочої Групи Директиви 95/46 / ЕС [3, 24].

Кожен з розглянутих механізмів захисту прав людини має свої недоліки. Індивід має право на звернення зі скаргою як до омбудсмена, так і до Агентства основних прав, а також до Європейського контролера (якщо питання входить до його компетенції), проте ці органи не мають компетенції щодо прийняття юридично обов'язкових рішень. Вони, по суті, виступають посередниками в питанні добровільного врегулювання претензій.

Таким чином, в рамках системи захисту прав людини в Європейському Союзі поряд з основними інститутами ЄС, які, крім інших повноважень, займаються захистом прав людини (Суд ЄС, Рада, Комісія), було створено спеціалізовані органи, до яких відносяться, перш за все, Європейський омбудсмен, Агентство із захисту основних прав Європейського Союзу та Європейський контролер із захисту даних. Дані органи здійснюють позасудовий контроль за дотриманням прав людини в діяльності інститутів і органів Європейського Союзу, їх компетенція не дає права втручатися в діяльність держав, що входять до складу ЄС.

Незважаючи на ці нюанси, створення і забезпечення ефективного функціонування спеціалізованих органів, діяльність яких спрямована на захист прав людини, говорить про безпосередню зацікавленість Європейського Союзу в реалізації на практиці положень про захист прав і свобод людини, закріплених в нормативно-правових актах Європейського Союзу. Це один з важливих механізмів забезпечення соціально-політичної стабільності ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Воскресенская Л.А. Защита прав человека в праве европейского союза: институциональный аспект: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 Международное право, Европейское право/ Л.А. Воскресенская. – М., 2012. – 151 с.
2. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учебник: Изд. 3-е, пересмотр. и доп. /отв. ред. Л.М. Энтин. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011.-
3. Васильева А.С. Гарантии принципа уважения прав человека в Европейском праве: автореф. дисс ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / А.С. Васильева. – Москва, 2012. - 221 с.